

to, že realizací jejich výzkumu dali hlas dosud neslyšené skupině. Pomáhající profese si zaslouží ocenit za jejich velmi důležitou (leč společensky nedocenenou) práci. K obojímu může kniha přispět.

Lukáš Dirga
Katedra sociologie a sociální práce,
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni
dirga@ff.zcu.cz

Lukáš Linek, Jaromír Mazák, Matouš Pilnáček, Michael Škvrňák:
Volební volatilita v postkomunistické Evropě
Praha, Nakladatelství Karolinum 2023, 309 s.

Knihy autorského kvarteta Lukáš Linek, Jaromír Mazák, Matouš Pilnáček a Michael Škvrňák nazvaná *Volební volatilita v postkomunistické Evropě* je bezpochyby jedním z mimořádně cenných výstupů k problematice strukturálních změn jedenácti stranických systémů zemí střední a východní Evropy. Jedná se o výstup vytvořený za finanční podpory GA ČR v rámci projektu *Uroveň a zdroje volební volatility v postkomunistické Evropě*. Pohledem současné doby je více než zřejmé, že se tímto otevřel prostor pro další, a tentokrát velmi komplexně a důkladně zpracovanou empirickou analýzu vývojových vzorců v rámci zvolených zemí.

Na samém začátku úvodu nalezneme velmi prozíravé osvětlení výrazu *volatilita*, který je de facto ústředním pojmem celé monografie. Ať už toto slovo vnímáme jako kolísání, nestálost, proměnlivost, či dokonce těkavost, je evidentní, že primární vazba vychází z ekonomie. Autoři specifikují, že jejich záběr se omezuje na volatilitu volební, což patřičným způsobem vymezuje rámec analýzy – jinými slovy je zajímaví projevy a důsledky změn volebních preferencí v sobě jdoucích volbách. Jedním dechem ale správně a opakovaně dodávají, že jde o mnohohrstevnatý proces. Navzdory jeho komplexitě se autorskému týmu daří velmi povedeně tento fenomén analyzovat. Vedle toho je proto zcela logickým východiskem nástin rozdílu tohoto ukazatele v zemích západní a právě východní Evropy. Vzhledem (nejen) k historickému vývoji je zřejmá jistá míra disparity mezi těmito dvěma někdejšími bloky. Při bližším pohledu však autoři předepisují, že i v zemích východní Evropy není vždy a všude situace stejná – a to následně podle nadefinovaného rámce blíže analyzují.

Jako zajímavou přednost pisatelé zdůrazňují kombinaci práce s volebními výsledky a jejich analýzou a z nich plynoucích agregovaných hodnot volatility na straně jedné a na straně druhé poukazují na využití dat z povolebních dotazníkových studií, které jsou více než vhodným vstupem pro práci s volatilitou na individuální úrovni. To je skutečně výrazný rozdíl oproti řadě jiných analytických výstupů na stejné či podobné téma.

Autoři dále sami hovoří o třech hlavních inovacích, které jsou tím, co analýze dává nejen přidanou hodnotu, ale co transparentním způsobem odkrývá analytické intence (s. 12–13): (1) Autoři se vypořádávají s častokrát empiricky a konceptuálně spornou otázkou novosti stran, která je sice mnohokrát deklarována, ale prakticky se častokrát jedná spíše o otázku image a brandu; rozlišují tak úplně nové strany a částečně nové strany (jiná odborná literatura v tomto směru pracuje například s pojmy *new political parties*, *genuinely new political parties*, *pseudo-new political parties* apod.). (2) S tímto pojmovým vymezením pak úzce souvisí otázka organizační kontinuity, neboť při odštěpování či slučování nových stran častokrát narážíme na empirický problém analýzy struktury organizace strany – ta totiž může být zcela nová, ale nezřídka se v praxi objevují případy přejímání organizační struktury již existující strany či dílčí inspirace a aplikace již existujícího know-how. (3) Klíčová je také volební úspěšnost politických stran, kterou autoři spojují s pojmem politická relevance. Je brána v potaz jednak situace, kdy strana získá parlamentní zastoupení. Vedle toho je ovšem dalším kritériem zisk alespoň jednoho procenta hlasů ve volbách, což má vést k zahrnutí i menších či ne zcela úspěšných subjektů. V tomto směru je evidentní, že autoři potřebovali definovat určitý univerzální práh, který dopomůže k adekvátnímu srovnání napříč zkoumanými zeměmi.

Samozřejmostí jsou pak jednotlivé procesy či faktická vymezení specifik vývoje v postkomunistických státech – ať už se jedná o dopady tranzitivních procesů v jednotlivých zemích, psychologickou vazbu volič vs. strana, anebo otázku personalizace voleb. Toto vše přirozeně ovlivňuje úspěch či neúspěch stran původních/starých/etablovaných a případný úspěšný volební průlom stran nových. Otázka vzniku a úspěšného vývoje nových politických stran je zhruba od 70.–80. let 20. století politologicky reflektovaným tématem, jímž se zabírala řada autorů. Předložená monografie s poznatky řady z nich pracuje. Za všechny můžeme například zmínit dnes již klasická jména jako Robert Harmel, John D. Robertson, Simon Hug, David Arter nebo Margit Tavits. Pochopitelně však nejde o výčet, který by byl zcela vyčerpávající.

Stručně vzato, knihu autorský kolektiv dělí do tří hlavních částí: (I) kapitoly 1–3 definují základní teoretická a konceptuální východiska, ale najdeme v nich i komparativní analýzy celkem 84 voleb v 11 zemích, (II) kapitoly 4–7 se věnují nejen volatilitě, ale z různých úhlů pohledu analyzují úspěch nových politických stran a nakonec (III) kapitoly 8–10 cílí primárně na partikulární fenomén voličské volatility. Struktura knihy je tedy logická a přehledná, neboť všechny části na sebe plynule navazují, i jejich provázání je ze čtenářského hlediska velmi komfortní.

Hned první kapitola pokládá základní stavební kámen celé knihy, když se průřezově na koncept volatility dívá optikou varietních podob vnímání tohoto pojmu. Podrobnější vhled do problematiky tak nalézáme při popisu časového hlediska vnímání volatility, ale i při srovnání různých podob do příslušných subkategorií, což je žádoucí pro správné čtení dalších částí textu.

Autoři se na několika místech knihy dotýkají otázky vymezení nových politických stran. Například na s. 19 je zmíněno jak organizační hledisko s prvkem první účasti ve volbách, tak změna charakteristiky strany (např. program, vedení či organizace). Problematika je však komplexnější. Protože autoři na tomto místě

přímo odkazují na studii Krystyny Litton z roku 2015, která pracuje mimo jiné i s východisky autorů Shlomita Barney a Gideona Rahata (2011), dalo by se očekávat alespoň letmé nastínění novosti jako dynamické či dichotomické proměnné, které by celou věc otevřeněji ukotvily. Podobně pak na s. 89–90 je zmíněno, že se v literatuře objevují dva principiální přístupy, kterak tuto problematiku analyzovat – jde o proud nových stran jistého ideologického či antikorupčního zaměření, který pokrývá jednotlivé případové studie, a proud komparativních studií všech nových stran. V zásadě zde bohužel chybí explicitní zmínka o metodologicky či obecněji naladěných diskusně zaměřených studiích, které jsou důležitou součástí výzkumu této oblasti. Stejně tak by bylo dobré nastínit, že existuje i řada výstupů zaměřených na vztah novosti a populismu či korupce, a nejedná se přitom o čistě single-case studie nebo komparativní studie „všech nových stran“. Rozhodně však ale lze souhlasit s tím, že studie zaměřené na oblast nových politických stran jsou komplementární a překrývají se. Konec konců, odborná literatura hovoří o tom, že ona *novost* je jakýmsi zastřešujícím pojmem, který každý výzkumník může v návaznosti na výzkumné cíle a metodologický rámec operacionalizovat trochu jinak.

Pro účely analýzy pak autorský kolektiv představuje vlastní definici nové politické strany. Je nesporné, že pojem nová politická strana je podmnožinou pojmu politická strana. Už tradičně orientovaná část politologie, tedy výzkum politických stran, přináší spíš kritériální vymezení tohoto základního pojmu, avšak setkáme se i s řadou definic. V části odborného spektra převládala afinita k definičnímu charakterizování, jiná skupina preferovala kritéria, ale určitá část politologů se přiklání k názoru, že hledat nějakou jednoditou a univerzální definici pojmu politická strana je fakticky nemožné, neboť by na ní stejně nepanovala kolektivní shoda. A podobně zapeklité východisko vidíme i u několik desítek let dlouhého hledání významu pojmu nová politická strana. Jedním dechem však autoři správně dodávají, že výzkum nových politických stran v praxi často vychází z různě motivovaných výzkumných záměrů (s. 44). To je třeba akcentovat i v tomto případě, neboť primárním zájmem autorů není problematika nových politických stran sama o sobě, ale volební volatilita.

Je tak logické, že autorský tým okolo Lukáše Linka šel, jako mnoho jiných výzkumníků, svou cestou a v kapitole 2.2 „Konceptualizace a operacionalizace nových politických stran“ (s. 44 a dále) přdestřel, jak onu novost a novou stranu pro účely této práce definuje. Autoři se přiklonili k vnímání novosti jako tzv. dynamické proměnné, kdy se snaží o konceptualizaci konkrétních stupňů toho, co je při vzniku nové strany uchopitelné jako nové. Dochází tak k rozlišení na úplně nové strany a částečně nové strany (s. 46). Tento přístup tak nijak specificky nevybočuje z toho, co je dostupné v takto zaměřené odborné produkci posledních let. I tak se ale můžeme oprávněně ptát, jak ostrá a přesná je dělicí linie mezi novostí úplnou a částečnou. V praxi totiž může docházet i k hraničním situacím, které nemusí být dostatečně empiricky průkazné. Sami pisatelé proto vhodně doplňují, že toto rozlišovací kritérium, jakkoliv se může jevit relativně jasně, může být obtížně aplikovatelné. Vzhledem k zaměření práce je ale nutné vnímat prvotní intence, jak bylo konec konců nastíněno výše, a proto se s pokusem o vymezení takových kategorií musí pro další postup v analýze počítat.

Další směřování jejich výzkumu pak přehledně pojednává o vývojových tendencích týkajících se vzniku nových stran v postkomunistických státech včetně pohledu na jejich volební úspěšnost. Zásadním zjištěním je v této části rozhodně to, že nové strany jsou volebně úspěšné, přestože lze dovozovat další doplňující zjištění, jak se tato úspěšnost proměňuje v čase (s. 63). Bezprostředně navazující kapitola 3 se obdobně zaměřuje na operacionalizaci a konceptualizaci pojmu volatilita, ovšem s přihlédnutím k analýze v podmínkách postkomunistického areálu. Autoři otevřeně a s četnými odkazy na odbornou literaturu vysvětlují, jak jsou jejich výpočty konstruovány, což čtenáři usnadňuje percepci tabulek a grafů, jakož i následnou interpretaci získaných hodnot.

Zajímavou částí je potom kapitola 4 jako celek, která přináší další přidaná zjištění přímo navázaná na kapitoly 2 a 3, tedy ukazuje především explanace formování a volebního úspěchu nových stran, ale zároveň slouží jako pomyslné uvedení dalších, analyticky zaměřených pasáží knihy. Ty se totiž zaměřují na volební a stranický systém, tedy souhrnně vzato charakter volební soutěže, v kontextu volatility a zisků nových stran (kapitola 5) a na komplexní charakteristiku systémů postkomunistických států (kapitola 6), kde zaujme vhléd do problematiky financování stran, hospodářského vývoje, korupčního prostředí nebo etnických poměrů. Kapitoly 7 a 8 pak používají v češtině téměř až poetický termín „trestání vládních stran“, respektive „trestání vlád“ s cílem osvětlit zisky a ztráty na konkrétní úrovni analýzy. Závěrečné kapitoly 9 a 10 potom uzavírají tuto analytickou část detailnějším pohledem na voličskou volatilitu v České republice. Analyzované období končí volebním cyklem 2013–2017 a už zde je namístě podotknout, že další velkou výzvou pro následující výzkum je jistě rozšíření o cyklus 2017–2021, kde výraznou roli sehrály volební koalice – to je relevantní jak pro volatilitu, tak i pro další přínos do empirické analýzy nových či kvazi nových subjektů.

Závěry knihy jsou shrnuty do třech podkapitol uvedených slovy „Co jsme se dozvěděli o...“, přičemž třemi hlavními pilíři výstupů jsou nové strany a jejich úspěšnost, vládní strany a samotná volební volatilita. Rozhodně je pak nutno ocenit až nadstandardně bohatou přílohou část (od s. 242), v níž autorský kolektiv na padesáti stranách doplňuje argumentačně i metodologicky svůj postup – jde například o hlubší vysvětlení výběru případů, konkrétních nových stran, různé přístupy k měření volební volatility, charakteristiky politického a volebního systému, složení vlád, užitá dotazníková šetření a voličské přesuny. Jde tak o zcela nezastupitelnou část knihy, což už sami autoři potvrzují četnými odkazy na tyto přílohy v textu jednotlivých kapitol.

Recenzovaná kniha je rozhodně výstupem, který bude mít minimálně v následujících letech odborný i citační ohlas. Mapuje sice vysoce dynamickou problematiku, která se posouvá s každými dalšími volbami, ale přináší zcela empiricky podložené a jasné závěry. Autoři prokázali velmi detailní orientaci v současném stavu poznání zaměřeném na klíčová teoretická východiska a velmi poctivě vysvětlují, k jaké výzkumné cestě se přiklánějí, z jakých poznatků vycházejí a které záměrně nechávají stranou. Doplňující literaturou k tomuto povedenému počínu pak mohou být právě výstupy zaměřené na vývojové tendence jednotlivých středo-, respektive východoevropských stranických systémů, stejně jako literatura

obecně orientovaná na problematiku vzniku a vývoje nových politických stran. V zahraniční i domácí produkci takových zdrojů nalezneme celou řadu a další nové jistě budou neustále přibývat.

Daniel Šárovec
Metropolitní univerzita Praha
sarod3ax@student.mup.cz

Ondřej Špaček, Marie Heřmanová, Michal Lehečka, Ludmiła Władyniak:
Pravidla vkusu. Jak se společnost rozhoduje, co je v kultuře hodnotné
Brno, Host 2023, 264 s.

Vkus je tradiční estetický pojem, který byl v centru zájmu filozofické estetiky především v 17. a 18. století; od té doby se z estetického diskurzu do značné míry vytratil, čímž následoval další tradiční estetické pojmy, jako je krása či vznešenost. Nevytratil se však z našeho běžného slovníku – lidé vcelku běžně hodnotí něčí styl oblékání nebo třeba schopnost zařídit si domov jakožto vkusné či nevkusné. A nevytratil se ani z odborného zkoumání – namísto estetiky se k němu v posledních více než padesáti letech obrací především sociologie, která ukazuje, že vkus není věcí výhradně osobní záliby, ale projevem i nástrojem sociálních nerovností a jejich reprodukce. Způsob, jakým se tak děje, zmapoval především Pierre Bourdieu ve svém díle *La Distinction: Critique sociale du jugement* z roku 1979, které se pro sociologické zkoumání kulturních hierarchií stalo paradigmatickým textem. Vychází z něj i kolektivní publikace *Pravidla vkusu: Jak se společnost rozhoduje, co je v kultuře hodnotné*, jejímž cílem je „prozkoumat způsoby a mechanismy, jejichž prostřednictvím se dobrý vkus utváří, demonstruje a reprodukuje, a rozebrat, jakým způsobem tyto mechanismy přispívají k udržování společenských nerovností“ (s. 9).

Na rozdíl od zmíněné Bourdieuovy práce či například od tematicky blízké knihy *Životní styl a sociální třídy: vytvoření symbolické kulturní hranice diferenciací vkusu a spotřeby* Jiřího Šafra jde o publikaci svým zaměřením popularizační, která chce být čtivá a přístupná také neodborné veřejnosti. Nenajdeme v ní proto rejstřík ani citace z odborných textů, namísto obvyklého seznamu odborné literatury je v závěru knihy uvedena literatura doporučená těm, kteří se do témat, jež kniha v jednotlivých kapitolách otevírá, rozhodnou ponořit hlouběji. Také popis metodologie provedeného výzkumu a získaná data najdeme až v příloze. Pojem *vkus*, který se objevuje v názvu publikace, není nijak definován, v tomto ohledu se spoléhá na intuitivní porozumění ze strany čtenářstva. Klíčová otázka totiž zjevně nezní, co to vkus je, ale spíš kde je a co dělá. Z příkladů je jasné, že se netýká jen preferencí určitých uměleckých a popkulturních produktů, ale že prostupuje naši každodennost od výběru běžného zboží, oblečení či místa, kde se setkáváme